

Andrzej Kubka

System partyjny Norwegii po wyborach parlamentarnych we wrześniu 2013 r.

1. Wprowadzenie

Konsekwencje decyzji podejmowanych przez wyborców podczas wyborów parlamentarnych nie ograniczają się wyłącznie do ustalenia składu parlamentu. Wywierają też w znacznym stopniu wpływ na skład władzy wykonawczej (rządu) i relacje między władzą ustawodawczą a wykonawczą, tj. na organizację i funkcjonowanie całego systemu politycznego¹. To oddziaływanie wiąże się ze zmianą pozycji poszczególnych partii politycznych i formatu systemu partyjnego. W systemie politycznym Norwegii, w którym z reguły funkcjonują rządy mniejszościowe, szczególnie istotną kwestią jest zdolność poszczególnych partii politycznych do samodzielnego sprawowania rządów bądź do tworzenia koalicji rządowych. Brak możliwości rozwiązania parlamentu podczas trwania jego czteroletniej kadencji i ogłoszenia nowych wyborów sprawia, że podstawową funkcją systemową staje się wyłonienie stabilnego rządu i unikanie kryzysów rządowych. Polityczny profil rządu powstałego po wyborach może mieć w tej mierze zasadnicze znaczenie.

Celem artykułu jest analiza i wyjaśnienie zmiany, jaka miała miejsce w norweskim systemie partyjnym w wyniku wyborów do parlamentu Norwegii, Stortingu, które odbyły się we wrześniu 2013 r. Zasadniczą kwestią są pytania o to, jaki jest polityczny wymiar tej zmiany, i w szczególności, w jakim kierunku na linii lewica–prawica nastąpiło przesunięcie środka ciężkości w norweskim systemie partyjnym. W poszukiwaniu odpowiedzi należy skierować uwagę na dwa podstawowe zagadnienia.

Po pierwsze, należy pytać o ten aspekt zmiany norweskiego systemu partyjnego, który odnosi do relacji bloków partii: lewicy, centrum i prawicy. Pytania o relacje między nimi pojawiły się już po wyborach w 1997 r., kiedy to wydawało się, że jest

¹ Por. T. Larsson, *Det svenska statskicket*, Lund 1994, s. 95.

możliwe umocnienie siły partii centrowych w systemie norweskim. W latach 1997–2000 rządy w Norwegii sprawowała koalicja partii centrowych pod przywództwem Chrześcijańskiej Partii Ludowej². W ten sposób, jak się wówczas wydawało, zaczynała się kształtować systemowa alternatywa dla podstawowego i historycznie dominującego w systemie norweskim układu rywalizacji lewica–prawica.

Po drugie, należy pytać o losy wyborcze poszczególnych partii. W tym kontekście szczególnie ważne wydaje się pytanie o pozycję Partii Postępu (Fremskrittspartiet), która znajduje się na skrajnym, prawym skrzydle norweskiego systemu partyjnego. Jest to partia ciesząca się relatywnie wysokim poziomem poparcia wyborczego od momentu jej powstania w 1973 r. Jest to zarazem partia, której dostęp do władzy rządowej był dotychczas przez inne partie blokowany. Partia Postępu była niezmiennie uznawana za partię cechującą się brakiem zdolności koalicyjnej. Z biegiem czasu coraz wyraźniej zarysowywał się kontrast między rosnącym poparciem wyborczym dla partii i zablokowaniem partii dostępu do władzy rządowej.

Analizę przekształceń norweskiego systemu partyjnego rozpoczynam od przedstawienia wyników wyborów do Stortingu z września 2013 r. oraz zmian układu bloków partii w norweskim systemie partyjnym. Następnie analizuję dynamikę zmian systemowych w okresie ostatniego dwudziestolecia, zwracając szczególną uwagę na pozycję Partii Postępu i jej relacje z innymi partiami. Odwołując się do ideowo-programowych koncepcji Partii Postępu, staram się wskazać na możliwe polityczne konsekwencje objęcia przez tę partię pozycji partii współrządzącej.

Wyborcy norwescy wykazują wysoki poziom zaufania wobec partii politycznych³. Wydaje się zatem, że wyjaśnienia zmiany norweskiego systemu partyjnego i w szczególności pozycji Partii Postępu w tym systemie powinny się opierać na tzw. modelu mandatu partii. W modelu tym, w odniesieniu do procesu formowania rządu, rola partii politycznych jest określana jako jednoznacznie pozytywna. Partie wypracowują różne, alternatywne koncepcje programowe, które następnie przedstawiają do oceny wyborcom. Wyborcy są zdolni zarówno nagrodzić, jak i ukarać partie w kolejnych aktach wyborczych. Partie biorą więc pod uwagę wyrażane przez nich oceny⁴. Rezultaty wyborów można zatem traktować jako wierne odzwierciedlenie nastrojów politycznych społeczeństwa.

² Koalicję tworzyły Chrześcijańska Partia Ludowa, Partia Centrum i Partia Liberalna.

³ S. Holmberg i H. Oscarsson podają, że Norwegia znalazła się na drugim miejscu w grupie dwudziestu krajów, w których wyborcy zgadzali się z twierdzeniem, że „partie polityczne są konieczne, by funkcjonował nasz system polityczny”. Zob. S. Holmberg, H. Oscarsson, *Väljare. Svenskt väljarbete under 50 år*, Stockholm 2004, cyt. za: M. Demker, L. Svåsand, *Partisystemets utvecklingslinjer [w:] Partiernas århundrade*, red. M. Demker, L. Svåsand, Stockholm 2005, s. 377.

⁴ K. Strøm, T. Bergman, *Partierna och regeringsmakten [w:] Partiernas århundrade...*, s. 279.

2. Pozycja Partii Postępu a podziały między blokami partii w norweskim systemie partyjnym

W wyniku wyborów do Stortingu we wrześniu 2013 r. rozkład poparcia wyborczego i podział mandatów ukształtował się tak, jak to przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Poparcie wyborcze dla partii politycznych i podział mandatów w Stortingu po wyborach we wrześniu 2013 r.

Partia	Poparcie wyborcze (% głosów)	Liczba mandatów
Sosialistisk Venstreparti	4,1	7
Arbeiderpartiet	30,8	55
Miljøpartiet De Grønne	2,8	1
Kristelig Folkeparti	5,6	10
Senterpartiet	5,5	10
Venstre	5,2	9
Høyre	26,8	48
Fremskrittspartiet	16,3	29

Źródło: Statistisk Sentralbyrå, Oslo.

Wybory parlamentarne w Norwegii we wrześniu 2013 r. wygrał blok partii prawicy. Wyraźny sukces wyborczy odniosła Partia Konserwatywna (Høyre), która zdobyła o 9,6% głosów i 18 mandatów więcej niż w wyborach w 2009 r. Partie lewicy – Partia Pracy (Arbeiderpartiet) i Socjalistyczna Partia Ludowa (Sosialistisk Venstreparti) – uzyskały słabszy wynik wyborczy niż w wyborach w 2009 r., tracąc odpowiednio 4,5% głosów i 9 mandatów oraz 2,1% głosów i 4 mandaty. Prawicowa Partia Postępu (Fremskrittspartiet) również uzyskała słabszy wynik wyborczy niż w wyborach z 2009 r., tracąc 6,6% głosów i 12 mandatów. Mimo to, można twierdzić, że jej pozycja uległa wzmocnieniu. Stało się tak nie ze względu na wynik wyborów, lecz dlatego, że Partia Postępu została zaakceptowana przez Partię Konserwatywną jako partia koalicyjna.

Tę zmianę należy uznać za najważniejszą nie tylko ze względu na pozycję Partii Postępu, lecz przede wszystkim ze względu na relacje między blokami partii w systemie partyjnym. Na znaczenie zmian układu sił między blokami partii zwracali już wcześniej uwagę badacze skandynawscy. W 2005 r. Marie Demker i Lars Svåsand wyrażali opinię, że „Sukces Partii Postępu wywarł silny wpływ na cały norweski system partyjny”⁵.

Tę uwagę, w kontekście wyborów do Stortingu w 2013 r., należy odnieść do kilku wymiarów tego systemu. Po pierwsze, ów sukces wzmocnił norweską prawicę, w szczególności skrajne prawe skrzydło spektrum politycznego Norwegii. Po drugie, silna pozycja wyborcza Partii Postępu stała się dla Partii Konserwatywnej realną

⁵ *Ibidem*, s. 381.

alternatywą tworzenia koalicji rządowej wobec możliwości tworzenia koalicji z partiami centrowymi. Po trzecie, swój sukces Partia Postępu odniosła w walce z lewicą i lewicowymi alternatywami rządu, co oznaczało relatywne osłabienie lewicy i w pewnej mierze również opcji centrowej. Po czwarte, właśnie alternatywa rządów partii centrowych, która rysowała się w latach 1997–2000 i 2001–2005, została zanegowana.

Obserwowana w Norwegii zmiana systemu partyjnego może być interpretowana jako pogłębianie i umacnianie się podstawowego podziału lewica–prawica, wzmacnianie dwubiegunowości systemu partyjnego oraz zaostrzanie rywalizacji między blokami partii lewicy i prawicy⁶. Wyrazem tej tendencji jest zawiązywanie koalicji przez partie będące głównymi adwersarzami politycznymi po lewej i po prawej stronie spektrum politycznego, tj. zarówno Norweskiej Partii Pracy, jak i Partii Konserwatywnej z partiami bardziej skrajnymi na osi lewica–prawica. Były to w bloku partii lewicy Socjalistyczna Partia Lewicy (Sosialistisk Venstreparti), która weszła do koalicji rządowej pod przywództwem socjaldemokratów po wyborach w 2005 r., i Partia Postępu, tworząca koalicję rządową z Partią Konserwatywną po wyborach w 2013 r. Obydwe zajęły pozycję partii współrządzących po raz pierwszy w ich kilkudziesięcioletniej historii, co należy uznać za fakt znaczący nie tylko dla ich własnego rozwoju organizacyjnego, ale przede wszystkim za moment przełomowy dla kształtu norweskiego systemu partyjnego.

Opisane zmiany korespondują z trafną obserwacją brytyjskiego badacza systemów politycznych Skandynawii, Davida Artera, który stwierdził, że „[...] najważniejszą zmianą odnoszącą się do partii politycznych w Skandynawii od ok. 1970 roku był sposób, w jaki tradycyjne partie niesocjalistyczne osiągały większe znaczenie jako partie koalicyjne, zarówno pojedynczo, jak i grupowo”⁷. Istotnie, po wyborach parlamentarnych w Norwegii we wrześniu 2013 r. można wskazać na zamknięcie kolejnego etapu tego trendu rozwojowego, dostrzegając jednocześnie, że większe znaczenie jako partie koalicyjne osiągnęły partie zajmujące pozycje skrajne w systemie partyjnym w wymiarze lewica–prawica.

3. Partia Postępu jako partia o zdolności koalicyjnej

W kolejnych, czteroletnich okresach między wyborami Partia Postępu odnotowywała z reguły skokowy wzrost poparcia wyborczego, przerywany okresami jego równie silnych spadków.

⁶ Por. D. Arter, *Democracy in Scandinavia Consensual, majoritarian or mixed?*, Manchester-New York 2006, s. 57, 58.

⁷ *Ibidem*, s. 56.

Tabela 2. Poparcie wyborcze dla Partii Postępu (Fremskrittspartiet) w latach 1973–2013

Rok wyborczy	Poparcie wyborcze (% głosów)	Wzrost poparcia (% głosów)
1973	5,0	–
1977	1,9	–3,1
1981	4,5	+2,6
1985	3,7	–0,8
1989	13,0	+9,3
1993	6,3	–6,7
1997	15,3	+9,0
2001	14,7	–0,6
2005	22,1	+7,4
2009	22,9	+0,8
2013	16,3	–6,6

Źródło: Statistisksentralbyrå, Oslo.

Partia Postępu jest zaliczana do partii „nowych” w systemie w odróżnieniu od partii „tradycyjnych”⁸. Powstała w 1973 r.⁹ i weszła na stałe do systemu partyjnego w tymże roku, przekraczając ważny dla każdej partii próg reprezentacji w parlamencie. Ale wówczas była to reprezentacja o symbolicznej sile politycznej. Silną pozycję Partia Postępu zdobyła dopiero po wyborach w 1989 r., kiedy to uzyskała poparcie 13,0% wyborców i 22 mandaty w Stortingu. W latach 1997–2013 zajmowała pozycję bądź drugiej co do wielkości poparcia wyborczego partii norweskiej za Partią Pracy (w latach 1997, 2005, 2009), bądź trzeciej za Partią Pracy i Partią Konserwatywną (w latach 2001 i 2013). Wielkość poparcia wyborczego i stabilizacja poziomu poparcia w ostatnich dwu dziesięcioleciach pozwala określać tę partię jako znaczącą na arenie politycznej Norwegii. Analiza dynamiki poparcia wyborczego dla Partii Postępu dowodzi, że nie może być ona traktowana jako partia „mała”, a poparcie dla niej, chociaż ma charakter fluktuacyjny, utrzymuje się ciągle na relatywnie wysokim poziomie¹⁰.

W historii Partii Postępu można wskazać kilka szczególnych, charakterystycznych momentów. Partia powstała z inicjatywy jednego polityka Andersa Lange i dlatego zaliczana jest do typu partii określanych w terminologii norweskiej jako

⁸ Zob. A. Kubka, *Partie polityczne i systemy partyjne Szwecji, Norwegii i Danii na przełomie XX i XXI wieku*, Gdańsk 2009.

⁹ Wówczas nosiła inną nazwę: „Anders Langes parti til sterk nedsettelse av skatter og avgifter og bekjempelse av offentlige inngrep” (ALP). Założyciel partii Anders Lange zmarł w 1974 r. Dwa lata później zmieniono jej nazwę. Liderem partii w 1978 r. został Carl I. Hagen.

¹⁰ Zob. uwagi w *Demokracje zachodnioeuropejskie. Analiza porównawcza*, red. A. Antoszewski, R. Herbut, Wrocław 2008, s. 161–163. R. Herbut za kryterium określenia partii jako „małej” przyjmuje 15% średniego poparcia wyborczego. W latach 1989–2013 średnie poparcie wyborcze dla Partii Postępu przekracza ten próg, wynosząc 15,8%.

„partie przedsiębiorcze” (*entreprenørpartier*). W swych początkach działała bez zaplecza organizacyjnego. Wówczas podstawowym nośnikiem jej apelu programowego były środki masowego przekazu¹¹. Fakt jej powstania można z uzasadnieniem interpretować jako „[...] odpowiedź prawicy na zerwanie więzów lojalności między wyborcami i tradycyjnym systemem pięciu partii”¹². Na nową partię głosowali wyborcy, którzy oczekiwali od koalicji partii mieszczańskich działającej od 1965 r. pod przywództwem Partii Konserwatywnej obniżenia podatków. Ich nadzieje nie zostały spełnione. Głosowali na nią także wyborcy, którzy byli „politycznie bezdomni” po dzielącym wewnątrz norweskie partie politycznie referendum w sprawie przystąpienia Norwegii do Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej w 1972 r. Powstaniu partii sprzyjał bardzo wysoki poziom mobilizacji wyborczej w Norwegii na progu lat siedemdziesiątych. Zwolennicy Partii Postępu w momencie jej powstawania rekrutowali się ze środowisk popierających niemalże wszystkie norweskie ugrupowania polityczne. Wyjątek stanowili tylko zwolennicy Partii Centrum (*Senterpartiet*) i Socjalistycznej Partii Lewicy (*Sosialistisk Venstreparti*).

Wśród innych partii systemu norweskiego Partia Postępu wyróżnia się kilkoma cechami szczególnymi. Jej charakterystyczną cechą organizacyjną jest centralizacja – to najbardziej scentralizowana partia Norwegii¹³. Kierownictwu partii podporządkowane są ściśle niższe poziomy jej organizacji i klub parlamentarny.

Innym specyficznym elementem jest silne przywództwo. Carl I. Hagen był politykiem norweskim najdłużej sprawującym funkcję przywódcy partii. Sprawował ją bowiem 28 lat, w latach 1978–2006. W 2005 r. niektórzy badacze norwescy (L. Svåsand), zastanawiając się nad perspektywami Partii Postępu, stwierdzali, że dla przyszłości partii duże znaczenie będzie miała zmiana przywódcy. Inni oceniali, że przywództwo w partii nie ma aż tak wielkiego znaczenia (Tor Midtbø, Bernt Aardal). Historia partii pokazała, że bliżej prawdy była druga grupa badaczy. Zmiana lidera, która miała miejsce w 2006 r., nie zachwiała pozycją partii. Wręcz przeciwnie, po kilku latach była ona zdolna do przekroczenia bariery uczestnictwa w sprawowaniu władzy wykonawczej, co charakterystyczne nawet w sytuacji spadku poziomu poparcia wyborczego. Po wyborach we wrześniu 2013 r. Partia Postępu po raz pierwszy w swej historii weszła do rządu.

Start Partii Postępu jako partii protestu, właściwie antysystemowej, komplikował jej drogę do pozycji partii współrządzącej. Zmiana statusu zależała nie tylko od samej partii, lecz także od stanowiska innych partii systemu, dokładniej ich interesów i potrzeb politycznych, które wprowadzałyby Partię Postępu na drogę uznania jej za partię posiadającą zdolność koalicyjną, gdyż ta nie była w stanie stworzyć rządu samodzielnie. Natomiast inne partie posiadały wiele możliwości tworzenia rządu koalicyjnego bez udziału Partii Postępu. Dla wejścia Partii

¹¹ L. Svåsand, I. Wörlund, *Partifremvekst og partioverlevelse: Fremskrittspartiet og Ny Demokrati* [w:] *Partiernas århundrade...*, s. 255.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, s. 257.

Postępu do rządu pewne znaczenie mogła mieć zauważana przez badaczy tendencja do wybierania do współpracy koalicyjnej przez partie dominujące tych partii, z którymi już wcześniej podejmowano współpracę. Ta trend wzmacniała stabilność wzorów współpracy międzypartyjnej¹⁴. Wejście Partii Postępu do rządu blokowała negatywna postawa liderów innych ugrupowań, w szczególności Partii Konserwatywnej. Brali oni pod uwagę głos swych własnych wyborców, w większości przeciwnych takiemu rozwiązaniu. Z kolei na poziomie lokalnym Partia Postępu była zdolna współdziałać i zawierać sojusze z innymi partiami¹⁵.

Pewnym zastępczym rozwiązaniem było funkcjonowanie partii jako partii wspierającej rząd (w terminologii norweskiej *støtteparti*). Taką funkcję Partia Postępu pełniła wobec rządów koalicji partii centrowych pod przywództwem Kjella Magne Bondevika w latach 1997–2000 i 2001–2005.

W tych okresach Partia Postępu wykorzystywała szczególną cechę norweskiego systemu politycznego, która znajduje wyraz w funkcjonowaniu rządów mniejszościowych. Umożliwiała ona wszystkim partiom, również Partii Postępu, wywieranie wpływu w znacznym zakresie na politykę bez formalnego brania odpowiedzialności za sprawowanie rządów. Silny wpływ, jaki w ten sposób mogła wywierać Partia Postępu, kojarzony z równie silną pozycją jej lidera, uzyskał miano „parlamentaryzmu Hagen”¹⁶.

Stabilność i wysoki poziom poparcia dla Partii Postępu utrzymujący się na przestrzeni ponad czterdziestu lat i trwały niezależnie od zmiany przywództwa i innych problemów organizacyjnych partii świadczy o istnieniu silnej bazy wyborczej tej partii w elektoracie norweskim. Odwołując się do wspomnianego wyżej modelu mandatu partii, można zakładać, że programowe koncepcje Partii Postępu odzwierciedlają w znacznym zakresie polityczny profil elektoratu norweskiego.

4. Programowe koncepcje Partii Postępu i ich znaczenie dla zmiany norweskiego systemu partyjnego

Programowo-ideologiczny profil Partii Postępu obejmuje trzy podstawowe grupy zagadnień. Po pierwsze, te, które odnoszą się do umiejscowienia partii w systemie politycznym na osi lewica–prawica, tj. podstawowej charakterystyki strukturyzacji skandynawskich systemów partyjnych i niezwykle ważnej dla recepcji pozycji partii przez wyborców, a także przez podmioty zewnętrzne i opinię międzynarodową. Po drugie, są to zagadnienia związane z relacją partii wobec systemu politycznego, jego akceptacją bądź krytyką, pojmowaniem przez partię roli państwa oraz relacji społeczeństwo–państwo. Po trzecie, są to kwestie mieszczące się w szczególnym obszarze polityki, mianowicie kwestie polityki imigracyjnej¹⁷.

¹⁴ K. Strøm, T. Bergman, *Partierna och regeringsmakten...*, s. 327.

¹⁵ L. Svåsand, I. Wörlund, *Partifremvekst og partioverlevelse...*, s. 277.

¹⁶ *Ibidem*, s. 276.

¹⁷ *Ibidem*, s. 263.

Partia Postępu zajmuje na osi lewica–prawica miejsce wyraźniej skrajne niż Partia Konserwatywna. Porównawcza analiza programów partyjnych dokonana na początku lat dziewięćdziesiątych wykazywała to dobitnie. Skrajnie rynekowa pozycja Partii Postępu znajdowała wyraz m.in. w bardzo silnym preferowaniu rozwiązań rynkowych i niemalże negowaniu roli państwa opiekuńczego¹⁸.

W swych enuncjacjach programowych była wyraźnie bardziej prorynkowa niż Partia Konserwatywna. Na osi lewica–prawica, gdzie skrajnej lewicy przypisuje się wartość –100, a skrajnej prawicy +100, najbardziej prawicowo ukierunkowana Partia Konserwatywna osiągała w latach 1973–1998 średnią wartość –3, a więc na lewo od środka skali. W 1993 r. Partia Postępu osiągnęła wartość 43,6¹⁹. Dystans dzielący Partię Konserwatywną i Partię Postępu był więc bardzo wyraźny, a porównanie ich pozycji na skali lewica–prawica dowodzi radykalizmu Partii Postępu.

Partia Postępu była krytyczna wobec systemu politycznego: krytykowała m.in. funkcjonowanie systemu partyjnego, relacje między władzą wykonawczą a ustawodawczą, poddawała krytyce kształt systemu administracyjnego, relacje między państwem a władzami regionalnymi i lokalnymi, proponowała wprowadzenie nowych reguł dotyczących instytucji referendum.

Zarówno Partia Postępu, jak i Partia Konserwatywna znajdowały się wyraźnie (i nadal się znajdują) po skrajnej stronie osi podziału, która dzieli partie norweskie na partie „prowiejskie” i „promiejskie”. Należy przy tym pamiętać, że znaczenie wymiaru wieś–miasto, czy peryferie–centrum w polityce norweskiej było tradycyjnie niezwykle silne. Ta siła wyrażała się m.in. w zdolności jednej ze stron tego wymiaru, tj. tej broniącej interesów peryferii, do zablokowania projektów europejskiej integracji Norwegii. W tym wymiarze Partia Postępu i Partia Konserwatywna plasują się blisko siebie, przy czym Partia Postępu jest bardziej skrajna²⁰. Sukces wyborczy Partii Konserwatywnej i Partii Postępu we wrześniu 2013 r. oznacza w tym kontekście wzmocnienie promiejskiego, również proeuropejskiego biegunu w polityce norweskiej. W odniesieniu do integracji europejskiej Partia Postępu zachowuje obecnie ostrożne i wyważone stanowisko, stwierdzając, że uwzględnia negatywną opinię norweskiego narodu wyrażoną w referendum na temat przystąpienia Norwegii do Unii Europejskiej. Jej członkowie twierdzą, że przystąpienie do Unii będzie możliwe po ewentualnej zmianie nastawienia większości obywateli i przeprowadzeniu ponownego referendum w tej sprawie²¹.

Kwestia imigracji zajmowała w programach Partii Postępu więcej miejsca niż w programach innych partii norweskich. Po 1993 r. żadne inne stabilne norweskie ugrupowanie nie poświęcało tyle miejsca tej kwestii. Hasłem, które proponuje partia, jest „restrykcyjna polityka imigracyjna”. Partia Postępu podkreśla wagę problemów wynikających z napływu imigrantów. Opowiada się za ich silniejszą integracją rozumianą jako przyjęcie norweskich wartości i wzorców kulturowych.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ L. Svåsand, I. Wörlund, *Partifremvekst og partioverlevelse...*, s. 264.

²⁰ K. Strøm, T. Bergman, *Partierna och regeringsmakten...*, s. 298.

²¹ *Prinsipp-og Handlingsprogram for perioden 1997–2001. Norge og Europa*.

Występuje za ograniczeniem łączenia rodzin. Wskazuje na związki napływu imigrantów ze wzrostem przestępczości.

Istotny w tym kontekście jest fakt, że Partia Postępu zdołała połączyć z własną koncepcją restrykcyjnej polityki wobec imigrantów kwestie polityki dobrobytu, m.in. opieki nad osobami starszymi, rodzinami z małymi dziećmi itp. Te akcenty programowe uległy wzmocnieniu po objęciu przywództwa partii w 2006 r. przez Siv Jensen, co pozwala twierdzić, że partia zajęła pozycję afirmacji „szowinizmu dobrobytu”²².

Z Fremskrittspartiet organizacyjnie był związany Anders Breivik, który 22 lipca 2011 r. przeprowadził ataki terrorystyczne wymierzone w socjaldemokratyczną koalicję rządową i socjaldemokratyczną organizację młodzieżową. Breivik należał do Partii Postępu od 1999 r. Płacił składki partyjne do 2004 r. Dwa lata później utracił członkostwo w partii. Był aktywnym członkiem młodzieżowej organizacji partii, sprawując funkcję przewodniczącego lokalnej organizacji zachodniej części Oslo i członka zarządu tejże organizacji w 2002 r. Po ataku terrorystycznym Partia Postępu odcięła się natychmiast od idei i działań Breivika. Taka reakcja nie budzi zdziwienia. Symptomatyczny jest jednak fakt, że to właśnie w tej partii Breivik znalazł przejściowo swój punkt organizacyjnego oparcia.

Partia Postępu była w początkach swego istnienia klasyfikowana jako „partia protestu”. Od roku 1985 jej członkowie określali ją jako „partię liberalną”. W klasyfikacjach przedstawionych przez Hansa-Georga Betza w 1994 r. i Herberta Kitschelta w 1995 r. Partia Postępu była klasyfikowana jako „partia nowej radykalnej prawicy”²³. Dostrzegano jej zorientowanie na wartości prawicowe i zarazem różnice wobec tradycyjnych partii konserwatywnych. Zauważano też jej nastawienia antyimigracyjne. W szczególności akcentowanie przez Partię Postępu potrzeby prowadzenia restrykcyjnej polityki migracyjnej dawało podstawy do klasyfikowania jej jako podobnej do innych radykalnych partii prawicy w Europie, takich jak francuska Front National, belgijska Vlaamse Blok czy austriacka Freiheitliche Partei Österreichs (FPÖ). Sama Partia Postępu odrzuca taką klasyfikację i porównuje się raczej do brytyjskich liberałów (British Liberal Party) czy niemieckiej Freie Demokratische Partei (FDP)²⁴.

Podsumowując, należy stwierdzić, że omówione wyżej programowe koncepcje Partii Postępu wyraźnie wskazują na jej radykalnie prawicowy profil polityczny. Niezależnie od konieczności tonowania owego radykalizmu w sytuacji koalicyjnej współpracy z Partią Konserwatywną można zakładać, że znaczna część programowego apelu Partii Postępu znajdzie wyraz w praktyce współpracy koalicyjnej.

²² D. Arter, *Democracy in Scandinavia...*, s. 51. Zob. też D. Arter, *Scandinavian politics today*, Manchester–New York 2008, s. 144.

²³ Cyt. za: L. Svåsand, I. Wörlund, *Partifremvekst og partioverlevelse...*, s. 260. H.-G. Betz, *Radical right-wing populism in western democracies*, London 1994; H. Kitschelt, *The radical right in Western Europe. A comparative analysis*, Ann Arbor–Michigan 1995.

²⁴ L. Svåsand, I. Wörlund, *Partifremvekst og partioverlevelse...*, s. 263. Zob. też uwagi w przyp. 6.

5. Podsumowanie

Zmianę norweskiego systemu partyjnego po wyborach do Stortingu we wrześniu 2013 r. należy uznać za istotną z kilku powodów. Największe znaczenie ma zmiana pozycji Partii Postępu, która jako jedna z partii o najwyższym poziomie poparcia wyborczego po raz pierwszy w swej historii weszła do rządu. Zmiana ta dotyczy partii skrajnie prawicowej, uznawanej do tej pory przez inne partie norweskie za pozbawioną zdolności koalicyjnej i możliwości współtworzenia rządu. Po ostatnich wyborach została przez norweską pravicę zaakceptowana jako partia współrządząca.

O ile wejście Partii Postępu do systemu partyjnego Norwegii w 1973 r. można z uzasadnieniem traktować jako wyraz nieufności wyborców do tradycyjnych partii politycznych i zerwanie z nimi więzów lojalności, to cały proces stabilizacji Fremskrittspartiet w systemie partyjnym, łącznie z przezwyciężeniem bariery udziału we władzy wykonawczej, tj. zdobyciem pozycji partii współrządzącej po wyborach w 2013 r., można traktować jako ponowne nawiązanie relatywnie silnych relacji lojalności z wyborcami. Tym silniejsze, że po długim okresie braku akceptacji ze strony innych partii politycznych nastąpiła legitymizacja zdolności koalicyjnej Partii Postępu. Po roku 2013 stała się przeciwieństwem „partii protestu”, jaką była po wyborach 1973 r. Stając się partią współrządzącą, stała się także jednym z filarów systemu partyjnego Norwegii w nowym kształcie. Protest, jaki wyrażała, został wbudowany w system. W tym kontekście wydarzenia związane z atakiem Andersa Breivika miały zapewne funkcję przyspieszającą.

Innym istotnym problem są konsekwencje wejścia do rządu ugrupowania reprezentującego ultrapravicowe wartości polityczne. Partię Postępu identyfikowano zawsze jako partię antyimigrancką. Wprowadzanie w życie z pozycji partii rządzącej wcześniej głoszonych zasad w tym względzie nie jest bez znaczenia dla wizerunku Norwegii w jej otoczeniu międzynarodowym, a także jej rzeczywistych relacji z pozostałymi krajami Europy.

Norweski system partyjny od 1965 r. stał się „systemem alternacji”, co oznacza, że rządy lewicy i prawicy następowały po sobie w kolejnych okresach, odzwierciedlając stan pewnej równowagi. W przyszłości ten stan równowagi może zostać ponownie osiągnięty. Ale w tym kontekście układ sił w systemie partyjnym Norwegii wzmacniany przez skład koalicji rządowej po wyborach 2013 r. będzie się wyróżniał ze względu na wyraźnie zaznaczoną przewagę partii prawicy.

Streszczenie

Norweski system partyjny od 1965 r. stał się „systemem alternacji”, co oznacza, że rządy lewicy i prawicy następowały po sobie w kolejnych okresach, odzwierciedlając stan pewnej równowagi. W przyszłości ten stan równowagi może zostać ponownie osiągnięty. Ale w tym kontekście układ sił w systemie partyjnym Norwegii wzmacniany przez

skład koalicji rządowej po wyborach 2013 r. będzie się wyróżniał ze względu na wyraźną przewagę partii prawicy.

Słowa kluczowe: Norwegia, system partyjny, wybory parlamentarne, Skandynawia, system alternacji

Norwegian party system after the election of 2013

Summary

In 1965, the Norwegian party system became “a system of alternation”, which means that right wing and left wing governments were created one after another, reflecting the state of balance. This state may be achieved in future once again. In this context, the balance of power in the Norwegian party system is going to be made stronger by the composition of governing coalition after 2013 election because of distinct advantage of right parties.

Keywords: Norway, party system, parliamentary election, Scandinavia, system of alternation